

МОСЕЙКО А. Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Дніпровський гуманітарний
університет)

УДК 346.34

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.23>

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ
У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ НОРМАМИ ГОСПОДАРЬСЬКОГО
ПРАВА УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню місця договорів у сфері трансферу технологій в системі господарських договорів. Встановлено, що господарсько-правова природа договору у сфері трансферу технологій зазнає значного впливу з боку інституту державно-приватного партнерства, його ознак, принципів. Розкрито правову природу трансферу технологій. З'ясовано, що трансфер технологій являє собою процес передачі, обміну технології як об'єкта товарного обороту. Доведено, що за своєю правовою природою договір трансферу технологій може бути одностороннім, двостороннім або багатостороннім, а здійснення трансферу складається з елементів – стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки для тих правовідносин, які виникають як наслідок переговорів сторін договору щодо конкретного предмета договору та його змісту. Вивчено види договорів у сфері трансферу технологій, на підставі чого встановлено, що основним критерієм господарських договорів у сфері трансферу технологій виступає технологія як об'єкт правовідносин. Обґрунтовано, що внаслідок нематеріальної природи технології, вона наділяє поіменовані договори специфічними ознаками, які їм не властиві у разі використання як предмета договору речі. Обґрунтовано необхідність запровадження господарського договору в сфері трансферу технологій як єдиного документу на підставі застосування принципу свободи договору. Аргументовано важливість закріплення господарського договору трансферу технологій в теорії господарського права. З'ясовано особливості статусу сторін господарського договору та доведено, що стороною господарського договору у сфері трансферу технологій виступають суб'єкти господарювання. Встановлено особливості істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій і розроблено пропозиції поділу їх на відповідні групи: загальні, властиві будь-якому господарському договору, спеціальні та унікальні (властиві окремим договорам в межах певної групи). Проаналізовано і уточнено положення щодо етапів укладання господарського договору у сфері трансферу технологій. Обґрунтовано господарсько-правову природу обмежень, що застосовуються під час укладання договорів у сфері трансферу технологій, доопрацьовано положення щодо їх застосування та систематизації. Розкрито особливості виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій.

Ключові слова: господарський договір, трансфер технологій, технологія, суб'єкт трансферу технологій, нематеріальні активи, укладання, виконання, сторони договору.

Moseiko A. H. Peculiarities of legal regulation of contracts in the field of technology transfer by norms of economic law of Ukraine

The article is devoted to the study of the place of contracts in the field of technology transfer in the system of economic contracts. It is established that the economic and legal nature of the contract in the field of technology transfer is significantly influenced by the institution of public-private partnership, its features, principles. The legal nature of technology transfer is revealed. It has been found that technology transfer is the process of transmission, exchange of technology as an object of commodity turnover. It is proved that by its legal nature, the technology transfer contract can be unilateral, bilateral or multilateral, and the implementation of the transfer consists of elements – stages, each of which is unique and inherent only for those legal relationships that arise as a result of negotiations and its content. The types of contracts in the field of technology transfer were studied, on the basis of which it is established that the main criterion of economic contracts in the field of technology transfer is technology as an object of legal relations. It is substantiated that due to the intangible nature of technology, it gives the named contracts specific features that are not peculiar to them in the case of use as the subject of the contract of things. The need to introduce an economic agreement in the field of technology transfer as a single document on the basis of the application of the principle of freedom of the contract is substantiated. The importance of consolidating the economic contract of technology transfer in the theory of business law is argued. The peculiarities of the status of the parties to the business contract have been clarified and it is proved that the economic agreement in the field of technology transfer is the economic entities. The peculiarities of the essential conditions of economic contracts in the field of technology transfer and proposals were developed into the respective groups: general, inherent in any economic agreement, special and unique (inherent in separate contracts within a particular group). The provisions on the stages of concluding an economic agreement in the field of technology transfer were analysed and specified. The economic and legal nature of the restrictions used in the conclusion of contracts in the field of technology transfer, the provisions on their application and systematization are finalized. The peculiarities of the implementation of economic contracts in the field of technology transfer.

Key words: *economic contract, technology transfer, technology, technology transfers, intangible assets, stacking, execution, parties to the contract.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства відзначається відчутним зростанням інтенсивності розгортання інноваційних процесів у багатьох державах світу, постійним перетворенням технологічних інновацій на основний чинник економічного росту та подальшого соціального розвитку. В умовах побудови моделі інноваційного розвитку України роль наукового дослідження правової природи договору трансферу технологій визначається насамперед значним розширенням сфери застосування господарсько-договірних відносин. Обраний Україною шлях інтеграції до Європейського Союзу вимагає не лише адаптації до правового надбання стосовно встановлення єдності регулювання в галузі договірного права Європейського Союзу, а й впровадження майбутнього юридичного інструменту українського господарського права, в тому числі, в частині, яка стосується трансферу технологій.

Застосування інновацій, нововведень, а також отриманих науково-технічних досягнень у виробництві нових або поки що відсутніх товарів і технологій набуває вирішального значення для розвитку національної економіки. Удосконалення законодавчої бази для трансферу технологій, без сумніву, дозволить нашій країні зайняти належне місце серед високо розвинутих країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання договорів у сфері трансферу технологій, використання об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності, а також виявлення правової природи договорів у сфері трансферу технологій в Україні та за кордоном досліджувалися у роботах вчених: Ю. Атаманової, К. Бородкиної, М. Василенка, Л. Вестфала, М. Гришкової, О. Давидюка, В. Дозорцева, К. Дольмена, Є. Єфимової, Ю. Капіци, О. Клементса, І. Коваль, П. Матвєєва, Т. Негачевської, Б. Падачука, Р. Рамантана, О. Рузакової, О. Сергєєва, О. Сімсон та ін. Спрямованість досліджень вказаних учених стосувалася або загальних питань правового регулювання договірних відносин, або окремих важливих проблем поняття технології та трансферу технологій. Окреме ж глибоке вивчення договору в сфері трансферу технологій і його юридичних конструкцій досі не проводилося, що зумовлює актуальність такої дослідницької роботи в теоретичній і практичній площині.

Мета даного дослідження полягає у визначенні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних питань, пов'язаних з особливостями регулювання договорів у сфері трансферу технологій нормами господарського права України та формулювання напрямів подальшого удосконалення відповідного вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобалізації, що стали головною характеристикою світової економіки на зламі ХХ–ХХІ ст., поставила перед урядами країн проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог функціонування економічних відносин. Радикальні зміни природи факторів, які визначають конкурентоспроможність суб'єктів господарювання на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища змушують уряди під час створення умов для економічного зростання та процвітання держави все більш активно звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі. В Україні ж вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку зумовлює постійне підвищення уваги до пошуку якісно нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному етапу розвитку світової економіки [1, с. 28]. У сучасних умовах значний вплив на трансформацію соціально-економічних систем всіх світових економік мають інноваційні процеси [2, с. 188]. Динамізм сучасних інноваційних процесів потребує узгодженої координації дій усіх учасників усього інноваційного циклу та суспільних відносин, що них торкаються – науково-технічного товариства, підприємницьких структур, органів публічної влади, споживачів інноваційної продукції, громадських організацій тощо [3, с. 207].

Модель інноваційного розвитку сучасної економіки передбачає кардинальну зміну розуміння самого поняття науково-технічного розвитку і науково-технічного прогресу. Поява нових суспільних пріоритетів, а саме, добробуту, інтелектуалізації господарської діяльності, використання інформаційних та високих технологій, екологічності потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення галузей, що «експлуатують» природу – на макрорівні, а також зміни існуючого типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва малого та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Найсуттєвіший вплив на становлення різних соціально-економічних систем мають ті фактори, що перебувають у площині інноваційної моделі економіки – науково-технічний прогрес, глобалізація господарської діяльності, сучасний інноваційний розподіл праці між державами на світовому ринку [4, с. 214-215].

Для України характерні такі види інноваційних моделей розвитку економіки, як ресурсна (без застосування високотехнологічного виробництва) та інтелектуально-донорська моделі. Саме наявність цих видів інноваційних моделей переконливо свідчить про недосконалий рівень застосування інновацій, а також їх невід'ємної складової – трансферу технологій та недосконалість державного регулювання зазначеної сфери. До того ж, недостатнє стимулювання інноваційної сфери методами прямого і непрямого втручання зумовлюється низькою якістю наявних нормативно-правових актів, недостатньою розробленістю або недосконалістю механізму здійснення. Зазначене твердження підкріплено положеннями Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р., схваленої відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України, автори якої наполягають на необхідності

формування та забезпечення належного рівня національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної політики держави, спрямованої на підтримку інноваційних процесів, гарантування розвитку технологій і становлення сучасної національної економіки [5].

Юридичне вираження товарно-грошових, ринкових економічних зв'язків (майновий обіг) складається із багатьох конкретних актів відчуження та присвоєння майна (товару), що здійснюються власниками або іншими законними володільцями. У більшості випадків ці акти виражають узгоджену волю товаровласників, оформлену та закріплену у вигляді договору [6, с. 28-29]. В юридичній науці завжди існувала неоднорідність поглядів на природу договору в господарському обороті. Окремі групи науковців характеризують такий договір, як або звичайний цивільний, або особливий різновид цивільного договору, або ж комплексний інститут права, утворений нормами як господарського, так і цивільного права, і врешті-решт, як окремий правовий інститут.

Важливими передумовами розвитку господарських договірних відносин завжди виступають поживлення економічних процесів, виникнення нових суспільних правовідносин базисом яких є поєднання публічного та приватного інтересу. Характерною рисою зазначених різновидів суспільств є технологія та знання. Являючись основою розвитку економіки та вбираючи в себе функції і роль товару технологія потребує захисту як на рівні держави, так і на рівні договору – саморегульованої системи. Особливістю договору в сфері трансферу технологій є те, що його предметом виступає досить складний об'єкт, а права і обов'язки сторін мають бути враховані не лише на рівні захисту інтересів господарювання та приватного капіталу, а й з обов'язковим урахуванням захисту публічних інтересів держави та суспільства. Крім того, враховуючи подвійну природу використання технології, можливість її імпорту/експорту з/на митної території країни може погоджуватися із спеціальними органами публічної влади.

Господарські договори, без сумніву, сприяють розвитку господарської діяльності. Закріплена Господарським кодексом (далі – ГК) України система договорів являє собою класифікацію за їх типами [7], кожен з яких, внаслідок наявності особливого предмету або суттєвих юридичних особливостей, потребує окремої правової регламентації. Подібна класифікація є найбільш обґрунтованою, оскільки повністю враховує юридичні властивості договору кожного типу і надає можливість застосування до нього норм про договори іншого типу. Чинні ГК України та Цивільний кодекс (далі – ЦК) України не розкривають змісту понять технології та трансферу технології, і, безпосередньо, договорів у сфері трансферу технологій. Навіть нормами гл. 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності» ГК України не передбачено здійснення інноваційної діяльності шляхом трансферу технологій.

У тексті Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» перелічені наступні договори у сфері трансферу технологій: про поставку промислової технології, технічно-промислової кооперації, про надання технічних послуг, інжинірингу, про створення спільних підприємств, про надання в оренду або лізинг складових технологій, обладнання та комерційної концесії (франчайзингу). Поряд з договором про трансфер технологій можуть укладатися договори щодо гарантій осіб, які передають технології або їх складові, проведення комплексу інженерних, екологічних чи інших робіт, необхідних для застосування технологій або їх складових, а також обслуговування обладнання. Крім того, договірні відносини у сфері трансферу технологій, врегульовані ст. 4 і 20 вказаного Закону, причому остання стаття містить бланкетну норму, яка відсилає до положень гл. 75 ЦК України «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності». Нормами ж ст. 1107 ЦК України передбачено, що розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів, як ліцензія на використання об'єктів інтелектуальної власності, ліцензійного договору, договору про створення за замовленням і використання об'єктів інтелектуальної власності, договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності, а також інших договорів про роз-

порядження майновими правами інтелектуальної власності [8]. Ст. 4 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» відсилає до договірних відносин суб'єктів трансферу технологій через їх взаємодію у створенні технологій та/або їх складових. Крім того, у статті мова йде про обмін досвідом та інформацією та проведення консультацій з основних питань науково-технічної і технологічної політики стосовно застосування технологій та їх складових. Окремо зазначено про виробництво та здійснення кооперації постачання технологій та/або їх складових у межах договорів про їх трансфер, а також про укладення інших цивільно-правових договорів відповідно до законодавства. Ми підтримуємо точку зору про те, що реалізація трансферу технологій через норми цивільного законодавства є принциповою помилкою законодавця [9]. Тобто, продовжуючи пошук нормативно-правового регулювання трансферу технологій, вітчизняний законодавець намагається застосувати норми про право інтелектуальної власності до технології, що, на нашу думку, дещо перекидає саму правову природу трансферу технологій та суттєво звужує коло договорів трансферу технологій, ускладнюючи здійснення трансферу. Виходить, що положення інституту права інтелектуальної власності не в змозі замінити впровадження та передачу майнових прав на технології, оскільки, технологія залишається технологією, якщо її результат (отримана продукція) досягнутий шляхом використання сукупності її складових.

Тим часом, проблема правового регулювання господарського договору про створення технології залишається неврегульованою. Її розробка та реалізація потребують врегулювання трансферу технології нормами господарського права, що означає внесення відповідних змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», а також уніфікації термінології для договорів у зазначеній сфері. Про це переконливо свідчать існуючі прогалини чинного законодавства, що потребують негайного вирішення. По-перше, залишається неврегульованим момент передачі майнових прав на технологію за договором. По-друге, відповідно до ст. 1114 ЦК України, ліцензії та договори, визначені статтями 1109, 1112, 1113 ЦК України, не підлягають державній реєстрації з боку держави. По-третє, договір комерційної концесії виключений з переліку договорів трансферу технологій, хоча за своєю правовою природою він є частиною системи договорів про трансфер технологій. Його предметом виступає право використання комплексу майнових прав інтелектуальної власності в господарській діяльності різних користувачів.

Очевидно, що мета кожного окремого договору даної групи ідентифікує певний етап розвитку технології: її створення (мова йде про всі договори про створення технології), використання (щодо використання майнових прав на певну технологію і того майна, в якому ця технологія втілена) та ліквідацію (або занепад) технології (стосується договорів про відчуження майнових прав на технологію та майна в якому технологія втілена). На договірні конструкції щодо трансферу технології значний вплив має і класифікація відповідних договорів за критеріями наявності в складі технології об'єкта інтелектуальної власності, а також роль, яку відіграє даний об'єкт у функціональному поєднанні безпосереднього об'єкта дослідження [10, с. 31]. З урахуванням таких ознак є підстави виокремити: технології, в яких об'єкту інтелектуальної власності відведена визначальна роль, технології, в яких дані об'єкти виконують роль другорядну, а також технології, в яких об'єкти інтелектуальної власності взагалі не знаходять використання (щоправда, при цьому окремі об'єкти, які наділені ознаками для отримання правової охорони, не були у відповідному порядку зареєстрованими).

Отже, вдала класифікація складу технології прямо впливає на договори, які укладаються щодо неї. На нашу думку, будь-яка технологія повинна включати майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, що отримали правову охорону. І саме технологія виступає системною ознакою класифікації всіх договорів у сфері трансферу технологій. Своєрідність правової природи технології надає цим договорам специфічних ознак, які їм не притаманні в разі використання іншого майна та, водночас, об'єднує різні за своєю правовою природою договори і дозволяє виокремити їх в окрему групу. У середині групи договорів про трансфер технологій подальший розподіл проводиться з урахуванням напряму дій стосовно технології. Мова йде про створення технології, відчуження прав на неї, відчуження майна,

в якому технологія була об'єктивована, а також про супроводжувальні договори (договори надання послуг щодо використання технології та/або майна в якому технологія об'єктивована – навчання працівників, надання консультацій тощо).

До окремої групи варто також віднести і договори, в яких технологія стає другою ознакою, наприклад, передача майнових прав на технологію в заставу або статут суб'єкта господарської діяльності, внеском до статутного капіталу якого є майнові права на технологію та інше. Головне завдання зазначеної групи договорів залишається незмінним: передача майна у заставу, формування статутного капіталу, і лише за рахунок свого специфічного об'єкту – майнових прав на технологію. Проте вони не є частиною сфери трансферу технологій, оскільки, власне трансфером технології визнається впровадження з метою створення якісно нового товару, досягнення невідомого раніше результату за допомогою використання майнових прав на технологію.

Виключне майнове право на об'єкт інтелектуальної власності виступає єдиною системою, яка охоплює сукупність елементів, що опосередковують забезпечену законодавством можливість використання результату інтелектуальної творчої діяльності, насамперед, під час здійснення господарської діяльності, надання дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності іншим особам, та гарантовану державою можливість забороняти іншим особам неправомірні дії щодо об'єкту інтелектуальної власності та вимагати захисту прав.

Група договорів щодо створення і використання досягнень науки і техніки наділена наступними специфічними ознаками: значна частина об'єктів науково-технічної творчості створюється саме на підставі договірних відносин, у той час як об'єкти гуманістичної діяльності – з власної ініціативи автора; договори у сфері створення і використання досягнень науки і техніки укладаються лише за умови визнання цих досягнень у встановленому порядку об'єктами інтелектуальної власності [11, с. 68]. Зазначений факт означає, що предметом даного договору є виключно той об'єкт, на який був одержаний охоронний документ. Договори про створення і використання досягнень науки і техніки повинні укладатися в письмовій формі, недодержання якої робить даний договір нікчемним. Крім того, укладенню договору в сфері створення та використання досягнень науки і техніки передують інші цивільно-правові договори, наприклад, договір на інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності.

Проте, одразу виникає питання, а чи належить технологія до зазначених об'єктів і чи є доцільним використання зазначеної групи договорів у випадку врегулювання договірних господарських відносин стосовно технології. З цією метою є сенс проаналізувати зміст поняття «об'єкт права інтелектуальної власності». У кожному з договорів, закріплених законодавством, йдеться або про об'єкти інтелектуальної власності, або про майнові права на зазначені об'єкти. Відповідно до ст. 420 ЦК України об'єктами інтелектуальної власності є: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компоновання (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні таємниці та географічні зазначення. Як бачимо, ЦК України не містить жодного згадування про технологію як об'єкт права інтелектуальної власності.

Одночасно із договором про трансфер технологій можуть укладатися й інші договори, зокрема договори щодо гарантій тих осіб, які передають технології та їх складові, договори стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій та складових, договори про проведення комплексу інженерних, екологічних або інших робіт, необхідних для застосування технологій та їх складових, обслуговування обладнання, тощо. Даний перелік договорів є закритим [12, с. 104]. Це означає, що інші договори, що укладатимуться щодо розробки, впровадження та/або передачі технологій у майбутньому, не належать до сфери трансферу технологій, а тому, не підпадають під дію закону. Під час укладання інших, крім визначених законодавством у переліку

договорів, слід завжди керуватися загальними положеннями господарського і цивільного законодавства, а це неминуче призведе до плутанини. Цей факт свідчить про недосконалість законодавчої бази процесу трансферу технологій у чинній редакції Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та порушення задекларованих ст. 6 та ст. 44 ГК України принципів господарювання та підприємництва [13, с. 153-154]. Отже, перелік договорів стосовно регулювання процесу трансферу технологій має стати відкритим. Крім договорів, закріплених законодавцем, суб'єкти господарювання повинні мати можливість укладати інші види договорів, які будуть підпадати під дію Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», та врегульовувати правовідносини процесу трансферу технологій.

Висновки. Таким чином, аналіз правової природи договорів у сфері трансферу технологій як окремої групи договорів у сфері господарського права переконливо засвідчує, що їх реалізація можлива тільки в межах господарсько-правових відносин. Об'єктом договорів у сфері трансферу технологій є технологія, яка і зумовлює специфічні ознаки таких договорів. Актуальною залишається потреба виокремлення договорів щодо трансферу технологій в окрему групу із застосуванням до них спеціального механізму правового регулювання. Договори ж щодо трансферу технологій вважаємо доцільним класифікувати на договори щодо створення технології, відчуження майнових прав на технологію, відчуження майна (в тому числі, його оренда, лізинг тощо), в якому технологія об'єктивована, а також супроводжувальні договори (щодо надання послуг про використання технології та/або майна, в якому технологія була об'єктивована). Окрему ж групу договорів у сфері трансферу технологій становлять ті з них, в яких технологія виступає другорядною ознакою (в яких йдеться про передачу в заставу майнових прав на технологію, про статут суб'єкта господарювання, внеском до статутного капіталу якого є майнові права на технологію тощо). З урахуванням того, що майнові права інтелектуальної власності виступають органічною складовою будь-якої технології і одночасно є об'єктом обліку суб'єкта господарської діяльності актуальним стає питання упорядкування окремих груп нематеріальних активів за їх складом і назвою.

Список використаних джерел:

1. Буковецька Ю. І. Досвід державного регулювання інноваційного розвитку економіки країн світу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 8(6). С. 27-30.
2. Мацко Н. Г. Інноваційна інфраструктура як чинник розвитку інноваційно-орієнтованих промислових підприємств. *Економічний форум*. 2017. № 3. С. 185-189.
3. Коломієць Ю. В., Гейдарова О. В. Основні тенденції інноваційного розвитку України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 5(2). С. 206-209.
4. Супрун В. В. Державне регулювання інноваційного розвитку освітньої галузі на засадах стратегічного управління. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки*. 2021. Вип. 17. С. 213-235.
5. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Скоробогатова Н. Є., Кухарук А. Д., Пишнограєв І. О. Динамічний аналіз складових економіко-інноваційного розвитку країн світу. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 26-33.
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/436-15>.
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
9. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

10. Розгон О. В. Предмет договору про передачу ноу-хау як виду договору у сфері трансферу технологій. *Право та інновації*. 2019. № 2. С. 29-34.

11. Падучак Б. М. Деякі аспекти істотних умов договорів про трансфер технологій. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1(2). С. 65-71.

12. Хрідочкін А. В. Актуальні проблеми вдосконалення господарсько-правового регулювання процесу використання об'єктів інтелектуальної власності : концептуальні підходи. *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Макутова (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В. А. Устименко*. Київ-Ірпінь : НАН України; ДУ «ІЕПД імені В. К. Макутова НАН України», 2021. 296 с. С. 102-107.

13. Загрішева Н. В. Господарський договір у сфері трансферу технологій: дис. ... к. ю. н. 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ. 2017. 243 с.

